

Mlinarević-Cvetković, A.

LIKOVNI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKOG I RANOG ŠKOLSKOG UZRASTA

Sažetak: U ovom članku govori se o likovnom razvoju djece predškolskog i ranog školskog uzrasta. Svaka faza dječjeg razvoja donosi novi način likovnog izražavanja. Analiza članka kreće od razvoja djeteta kroz likovnu igru pomoću koje istražuje sebe i svijet oko sebe. Zastupljene su i faze likovnog razvoja djece te je naglašena njihova važnost za razvoj likovnih tipova djece koji su uvjetovani likovnim sposobnostima i uporabom likovno-izražajnih sredstava. U završnom djelu izneseni su određeni zaključci te su dane smjernice za daljnja istraživanja.

Ključne riječi: djeca, likovna kultura, likovni razvoj djece, likovni tipovi djece

Podatci o autorici: mr. art. Mlinarević-Cvetković, A[ndrijana], Sveučilište u Mostaru, Akademija likovnih umjetnosti u Širokom Brijegu, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg, Bosna i Hercegovina, andrijana.mlinareviccvetkovic@alu3.sum.ba

Mlinarević-Cvetković, A.

ART DEVELOPMENT OF PRESCHOOL AND EARLY SCHOOL AGE CHILDREN

Abstract: This article discusses the artistic development of preschool and early school age children. Each stage of children's development brings a new way of artistic expression. The analysis of the article starts from the child's development through art play, a medium which enables children to explore themselves and the surroundings. The stages of children's artistic development are also represented and their importance for the development of children's artistic types, which are conditioned by their artistic abilities and the use of artistic means of expression, is emphasized. In the final part, certain conclusions are presented, and guidelines for further research are given.

Key words: children, artistic culture, artistic development of children, artistic types of children

Author's data: Master of Art Mlinarević-Cvetković, A[ndrijana], University of Mostar, Academy of Fine Arts in Široki Brijeg, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg Bosnia & Herzegovina, andrijana.mlinarevicvetkovic@alu3.sum.ba

1. Uvod

Dijete, kao kreativno biće, možemo usporediti s praznom podlogom koja nema svoje granice ili rubove te je slobodna u svom izražavanju i kreiranju. Da bismo to još jasnije oblikovali, možemo se poslužiti metaforom i reći da je dijete kao ptica u letu koja, osim što ju je teško uhvatiti, kad se uhvati, gubi karakteristike ptice jer je zaustavljen njezin let. [4] Metodologija likovne kulture predškolske i rane školske dobi interdisciplinarna je znanost s utemeljenim spoznajama i izgrađenim teorijskim stavom. Služi se pojmovima iz općeg i likovnog razvoja djeteta kroz dječju psihologiju, likovni jezik, vizualnu i likovnu poruku, kao i mnoge druge elemente koji utječu na likovni razvoj. Svaka pojava sama po sebi je složena i može se razumjeti ako se upoznaju svi dijelovi njezine strukture u kojoj se svaka pojava istodobno mijenja i razvija. Svaki čovjek, pa tako i dijete, subjekt je likovnih procesa jer u njima sudjeluje kao korisnik ili stvaratelj. Likovnim izražavanjem potiče se razvoj individualnosti djeteta, osamostaljivanje, samosvjesnost pri rješavanju zadataka, pravo na vlastiti izraz i osobni stav. Društvo i obitelj također utječu na razvoj likovnog odgoja kod djece. Ako je odnos između odgajatelja ili učitelja i djeteta ravnopravan, međusobno se uvažavaju i dogovaraju, dijete se osjeća slobodno u takvoj okolini te ona pogoduje njegovom razvoju i slobodi, iz čega se razvija vizija okoline koja ne ugrožava pojedinca. Postoji i autoritarni i indiferentni pristup djeci. Autoritarni pristup temelji se na tradicionalnom načinu u kojem dominira odgojitelj ili učitelj, a u inferiornom je odgojitelj ili učitelj ravnodušan ili nezadovoljan u odnosu na dijete pa ono nalazi rješenja koja mu odgovaraju. Obitelj i unutarobiteljski odnosi imaju veliku važnost u odgoju i razvoju djeteta. Ti odnosi oslikavaju odnose u društvu. Topao odnos svih članova obitelji, koji se međusobno uvažavaju, utječe na sigurnost, uravnoteženost i individualni razvoj djece. Okolina u kojoj se djeca razvijaju vrlo je važna. Okolina baštini likovne i druge vrijednosti koje

razvijaju kulturni život, čuva i njeguje tradicionalne kulturne vrijednosti i potiče na stvaranje i razumijevanje novih vrijednosti. Ona potiče i razvija svijest mladih i pogoduje razvoju djeteta. Kroz likovne aktivnosti potiču se međuljudske aktivnosti, kao što su komunikacija, igra, stvaralaštvo, spoznaje, psihologija. Također se upoznaju različiti materijali koji su opipljivi i vizualni, različiti načini rada i izražavanja te se razvijaju estetske vrijednosti. Likovni jezik je univerzalan i kroz tu univerzalnost svaki se pojedinac, pa i dijete, razvija kao jedinka njegujući vlastitu originalnost. Osobe koje odgajaju djecu kroz odgojnu likovnu komunikaciju moraju posjedovati široku kulturu, kreativnost te biti otvorene za prihvaćanje novih ideja, posjedovati sposobnost povezivanja, razvijanja i osuvremenjivanja odgojno-obrazovnih postupaka te tako poticati njihov napredak. [3] U ovom članku istražit će se likovni razvoj djece kroz različite faze koje su bazirane na početnim i upoznavajućim fazama oblikovanja crte, njezine gradnje i razvoja. Približit će se i objasniti posebnosti i specifičnosti djece preko načina razvoja i oblikovanja likovnog rada i pružiti uvid u različite likovne tipove koji su uvjetovani likovnim sposobnostima te uporabom različitih likovnih sredstava.

2. Igra i dijete

„Ako želite da djeca budu pametna, čitajte im bajke. Ako želite da budu još pametnija, čitajte im još bajki.“ (Albert Einstein) [7]

Učeći kroz igru djeca se navikavaju i na socijalna ponašanja te razvijaju intelektualne i motoričke sposobnosti. Igra je najočitija u dječjoj dobi, a obilježava sva razdoblja čovjekovog života. Johan Huizinga, nizozemski povjesničar umjetnosti, smatra da igra utječe na stjecanje ljudskog znanja i da se temelji na natjecanju. Natjecanje potiče djecu na usvajanje novih sposobnosti i znanja. Igra je najprirodnija stvar u čovjekovu životu i potpuno zaokuplja dječju pozornost i koncentraciju stvarajući osjećaj neopterećenosti

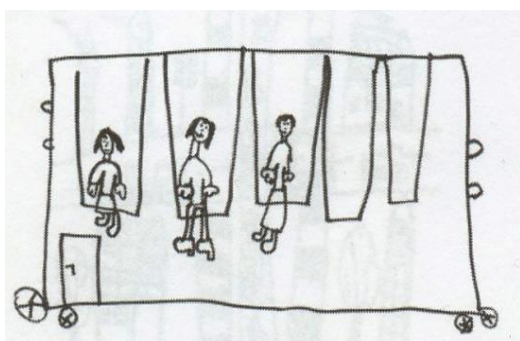
te razvija maštu i kreativnost. U igri je dijete svjesno svojih misaonih procesa kojima slobodno pristupa i postupno stječe kontrolu nad onim što je moglo izvesti samo uz pomoć odraslih. Iako čovjek cijeli život ostaje zaigran u određenoj mjeri, samo kao dijete svjesno ostavlja prostor za potpuno iskreno i neopterećeno uživanje u igri. U odrasloj dobi, zbog opterećenosti, gubi se ili zapostavlja potreba za igrom. [4] Prema pedagogiji Rudolfa Steinera najkarakterističnije dječje svojstvo je povezanost duhovnog i tjelesnog. Dok odrasli svoje emocije kontroliraju, trude se da budu nevidljive, djeca instiktivno čine suprotno: kad su ljuti, mogu lupati nogama o pod ili kad su sretni, skaču od radosti. [1] Potrebu za aktivnošću djeca osim kroz igru izražavaju pokretom, pjesmom, proizvodnjom zvukova, govorom i pronalaskom novih riječi. Dijete se razvija kroz različite aktivnosti, u njima se osjeća povezano sa svijetom i ne pravi razliku između estetskih, društveno-etičkih i znanstveno-spoznajnih sadržaja. U likovnoj igri ono istražuje sebe i svijet oko sebe služeći se različitim likovnim tehnikama koje mu omogućavaju nova iskustva i spoznaje. Likovnim procesom kroz različita likovna područja njeguje se i razvija likovna radoznalost, usvaja se likovni jezik, razvija memorija, mašta, estetski senzibilitet, vizualna percepcija, osjećaj za prostorne odnose i još mnogo toga. Igra i likovno stvaralaštvo su međusobno povezani i dijete kroz igru izražava i likovno stvaralaštvo smatrajući ga oblikom vlastite igre. Ono nacrtani oblik, loptu, auto, lutku, medu itd. može smatrati objektom svoje igre. Preko likovne aktivnosti dijete upoznaje vlastite osobine.

3. Likovni razvoj djece

Kontinuirani likovni razvoj djeteta može se pratiti ovisno o potencijalnim mogućnostima djeteta i odgovarajućem utjecaju okoline. Tijek različitih promjena označava se kao kontinuitet likovnog razvoja gdje se podrazumijeva

razvoj likovnih sposobnosti tijekom cijelog života, od najranijeg djetinjstva do zrelosti.

Tijekom općeg i likovnog razvoja djeca postižu napredak u likovnom oblikovanju, pri čemu u različitim fazama isti motiv različito realiziraju, ali se ti radovi mogu prepoznati kao rad istog djeteta. Likovnim razvojem, uz intelektualne značajke, djeca razvijaju i estetske sposobnosti kao i socijalnu zrelost. Tijekom vremenskog kontinuiteta svaka dječja dob utječe na izbor sadržaja likovne kulture, na planiranje rada, pri čemu su bitni raspodjela i postavljanje zadataka dok se postupno kroz metodologiju uvode kompleksniji zadatci koje dijete može realizirati. U tom procesu dostizanjem jedne razine razvojne faze, dijete prelazi u sljedeću, višu fazu. [3]

Slika 1: *Autobus*, 4 g. i 5 mj.

Slika 2: *Autobus*, 5 g. i 5 mj.

Slika 3: *Autobus*, 6 g. i 5 mj.

Slika 4: *Autobus*, 9 g. [3]

Dječji likovni radovi na 1., 2., 3. i 4. slici sadrže istu temu, autobus. Razlikuju se u tehnikama kojima su se služili u realizaciji rada, kao i u načinu rada. Dijete od 4 godine i 5 mjeseci izražava se crtežom koji je sveden na obrisne crte, pri čemu se služi okomitom kompozicijom kako bi nacrtalo putnike u autobusu. Putnici doslovno lete donjim rubom prozora autobusa, što odaje dojam da se ljuljaju na ljuljački. Dijete autobus crta plošno te prikazuje svjetla, kotače koji se nižu jedan iza drugoga prikazujući i onaj dio koji se ne vidi takozvanim rendgen-crtežom koji je vidljiv i u prikazu ljudi koji se nalaze u autobusu, ali su prikazani kao da su zalijepljeni na njegovu bočnu stranu. Na slici 2 dijete od 5 godina i 5 mjeseci uz crtačke elemente dodaje i boju. Autobus gradi poput arhitekture, u više redova poput egipatskih freski u kojima dominira okomita kompozicija. Kao i u prvom radu i u ovom je prisutan transparentni rendgenski crtež koji je slojevitije posložen. Dijete prikazuje autobus na dva kata i na svakom prozoru grupira nasmiješene ljudske glave koje lebde bez uporišta. Njihove glave nisu povezane s njihovim geometriziranim tijelima. Imaju iste karakteristike, oči kao dvije točke, isti osmijeh i 5-6 dijagonalno postavljenih crta koje predstavljaju vlasu kose. U prvom planu dominira semafor kao način emotivne proporcije, gotovo u istoj razini nalazi se i autobus, a ulica je postavljena na donji rub papira. Dijete dobro odvaja oblike jedne od drugih, na autobusu koristi jači intenzitet boje, a u pozadini svjetliji, nesvjesno naglašavajući perspektivu i dubinu. Sliku 3 nacrtalo je dijete od 6 godina i 5 mjeseci i prikazuje jednostavniju shemu autobusa koja je konturnom linijom slična njegovoj realnoj konturi. Na ovom crtežu dijete ne prikazuje putnike. Koncentrirano je na oblik autobusa i grupaciju većih i manjih oblika koje tretira različitim bojama, a oni predstavljaju prozore autobusa. Također je prikazan i ograničeni put koji se sastoji od dvije blago valovite crte. Put ne vodi nigdje, zatvorenog je karaktera. Dijete ne pokazuje veliku zainteresiranost za temu tj. izgled autobusa, za razliku od prva dva crteža. Djetetov interes je na kretanju autobusa što je karakteristika za

izraz mlađe djece, ali prostor prikazuje sukladno svojoj dobi. Sunce se nalazi iza autobusa i prikazano je plavom bojom dok su njegove zrake krivudave i dodiruju autobus.

Slika 4 prikazuje napredak u analizi teme koja je u skladu s djetetovim godinama. Dijete od 9 godina koristi tempere na blago rozoj podlozi koja isijava i stvara zanimljivo likovno rješenje. Autobus se nalazi u prvom planu na crnom putu koji kao ploha dominira na radu. Autobus je na dva kata s uočljivim ritmom većih prozora na donjem katu i manjih na gornjem. Putnici su prikazani na svakom prozoru, različito su usmjereni od *en faca* do profila i različitih su veličina što pokazuje izvanrednu kreativnost i sposobnost djeteta da uočava detalje i pokrete. Na ovom radu dijete dijeli prostor u tri vodoravne linije, gdje prvu čini autobus i automobil, drugu kuće u nizu i treću brda i nebo u pozadini. Na taj način prikazuje prostor i dubinu na likovnom radu. Vodoravne linije su podijeljene crnom bojom. Dominira prva, koja čini cestu, zatim druga, tanja, koja povezuje kuće u nizu i treća, tanka valovita linija, koja čini granicu između vrha brda i neba. Između prve i druge linije dijete je na rozoj podlozi prikazalo figure u pokretu.

3.1. Likovni razvoj djece kroz različite faze

Prva faza u razvoju djeteta je faza šaranja koja se razvija u dobi od 1 godine i 5 mjeseci do 3 godine i 5 mjeseci. U ovoj fazi razvijaju se različite grupacije šaranja, od pravolinijskih crta do kružnih, a kasnije se javljaju pravolinijski potezi, skakutanje po podlozi, udarno šaranje te razni oblici od križa do klupka, s relativno dobrim i harmoničnim rasporedom linija. Krugovi označavaju početne napore da se konkretizira neki oblik, kao što je kuća, auto, čovjek i drugo. Zanimljivo je da u ovoj fazi djeca nemaju težište, njihove šare se mogu promatrati s bilo koje strane podloge.

Slika 5: Slijeva nadesno: Davorin (3 g. i 2 mj.), Davorin (3 g. i 3 mj.),
Davorin (3 g. i 5 mj.)

Faza sheme razvija se u dobi od 3 godine i 6 mjeseci do 5 godina. Djeca u ovoj fazi crtaju „glavonošce“, imajući potrebu da nešto prikažu, ali taj prikaz biva siromašan. Može se prepoznati motiv kojem nedostaju detalji. Razlog takvog prikaza je početna faza upoznavanja s tehnikom, gdje dijete ima predodžbu o oblicima i figurama, i znak je važnosti prikaza za dijete. Ljudski lik crtaju s licem, a udovi su prikazani bez oblika tijela. Na licu su nacrtane oči i usta, a kasnije prikazuju nos, uši i kosu. Tijelo najčešće prikazuju geometrijski u obliku kruga, pravokutnika ili trokuta, a ruke su prikazane kao tanke crte. Ruke na krajevima imaju više crta koje simboliziraju prste, čiji broj može biti veći ili manji zbog nepoznavanja brojenja. Zanimljivo je kako u ovoj fazi imaju središnju točku, a to je glavni pravac, koji je vertikalni i prikazuje ljudsko tijelo i horizontalni, koji prikazuje životinje. [3]

Slika 6: Lijevo: Magdalena (3 g. i 8 mj. i 3 g. i 9 mj.),
desno: Davorin (4 g. i 7 mj. i 4 g. i 8 mj.)

Slika 7: Magdalena, 4 g. i 4 mj.

Slika 8: Davorin, 4 g. i 10 mj.

Faza razvijene sheme javlja se u dobi od 5 godina i traje do 8 godina. U ovoj shemi prikaz oblika i figura potpuniji je i detaljniji. Dodaju su uši, kosa, obrve i vrat, a na tijelu ruke i noge poprimaju debljinu. Djeca u ovoj fazi crtaju i odjeću i obuću kao i mnoge detalje koje uočavaju. Također prikazuju i simbole koji pokazuju simpatiju prema određenoj osobi. Teme koje djeca prikazuju u ovoj fazi su raznovrsne, a najčešće su to aktivnosti u kući i vani u igri. Pokret prikazuju profilom glave, kao i pokretima ruku i nogu, znaju savijati udove i pokretati cijelo tijelo. Prostornu perspektivu označavaju vodoravnom crtom u dnu papira i taj dio predstavlja zemlju. Druga crta javlja se na vrhu i

predstavlja nebo. Razvojem djece pojavljuje se više vodoravnih crta koje su paralelne i označavaju objekte u drugom planu nakon čega dolazi do podizanja vodoravne crte koja simbolizira zemlju kad se u prikazu objekata javlja pojava prevaljivanja. Važno je naglasiti da određena djeca svojim radom mogu biti naprednija od zadanih norma određene faze kao na slici 7.

Slika 9: Magdalena, 6 g.

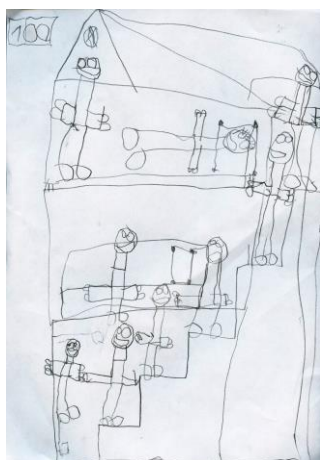
U dobi od 8 do 10 godina javlja se faza oblika i pojave. U ovoj fazi dijete primjećuje sve više detalja u svojoj okolini, koncentracija je maksimalna i obogaćena detaljima na figurama i oblicima. Razvija se realnost prikaza gdje dijete prikazuje profil, pokret i objekte u prostoru. Dijete promatranjem razvija precizniju svijest o svijetu pa se uz oblike i figuru javljaju elementi pokreta figure, koji su okarakterizirani prikazom profila i prostora. U ovoj fazi prostor je prikazan opisno. [3]

Slika 10: Magdalena, 8 g. i 4 mj.

3.2. Različite osobine dječjeg likovnog izraza

U dobi od 4 godine i 6 mjeseci do 9 godina u dječjim radovima zapažaju se različite značajke dječjeg likovnog izraza. U transparentnom rendgenskom crtežu izraženo je zanimanje djece za pojave iz vanjskog svijeta. Javlja se transparentnost dječjeg crteža na kojem djeca prilikom prikazivanja kuće prikazuju sve što znaju da se nalazi u kući, bez obzira što te elemente ne možemo vidjeti. Crtaju i sve ono što misle da se u kući događa, osobe kako kuhaju, sjede oko stola, odlaze na spavanje i slično. Prikazat će i što se sve nalazi u vrećici kupca iz trgovine ili predmete u džepu i slično. Njihovi crteži su poput ljudskog tijela na rendgenu.

Slika 11: Davorin, 5 g.

Slika 12: Magdalena, 5 g. i 2 mj.

Dinamičnost crteža karakteristična je kad djeca žele prikazati pokret i osobito ljudske figure u nekoj radnji koju pokušavaju objasniti. Zbog toga crtaju produženu ruku koja im pomaže nešto uhvatiti. Osim pokreta figure ovdje nastoje prikazati i kretanje auta ili drugog prijevoznog sredstva.

Slika 13: Magdalena, *Ana lovi Elsu*, 5 g. i 4 mj.,

Prevaljivanje crteža se javlja u dječjim crtežima zbog teškoće u prikazu prostora. Drugi plan djeca prikazuju na paralelnoj crti koja se nalazi iznad prvog plana. Na taj način pokušavaju objasniti prostorne relacije. U ovakvim crtežima, ako prikazuju prostor na razini zemlje, mijenjaju se težišne crte pa će put koji se kreće od donjeg ruba prema gornjem dovesti do rješenja koja izgledaju nerealno te će kuće ili stabla izgledati kao da su prevaljena.

Slika 14: Magdalena, 8 g. i 4 mj.

Cjelovitost prikaza motiva nastaje kao posljedica dječjeg sveukupnog shvaćanja pojava u okolini. Kad se djeci zada zadatak da prikažu neki oblik, npr. loptu, sladoled, igračku ili kuću, dijete će prikazati širu sliku koja je sadržajnija od pojedinosti koja je zadana. Na crtežu je u prikazu kuće djevojčica koristila rasklapanje oblika. [2]

Slika 15: Magdalena, *Kuća*, 6 g. i 2 mj.,

3.3. Različiti likovni tipovi djece uvjetovani likovnim sposobnostima

„Djeca su čarobnjaci mirisa, boja i zvuka i nitko nije veći majstor u otkrivanju tih titravih tajni od djece.“ (Miroslav Krleža) [6]

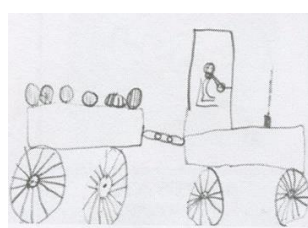
Kao i svako ljudsko biće, i djeca imaju određene osobine koje su vidljive u njihovim likovnim radovima. Kroz razvoj djeca biraju motive i tehnike koje im najbolje odgovaraju. Vizualni tip su djeca koja teže da im likovni izraz bude realan. Njihovo zapažanje je točno i lako se izražavaju motivima iz okoline. Imaginarni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na mašti, sklona su imaginarnom, a realne motive prikazuju na neobičan i iznenađujući način. Intelektualni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju i likovno-kreativnom mišljenju. Dijete racionalno planira i oblikuje likovni rad. Ekspresivni tip su djeca koja likovni izraz temelje na vlastitim osjećajima i obično ne planiraju kako će realizirati određenu temu. Takvoj djeci odgovaraju uzbudljivi i osjećajni motivi. Senzitivni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na senzitivnom opažanju i u svom radu naglašavaju iznimne i neobične elemente, koji su poetski i likovno jako zanimljivi. Tip vizualnog pamćenja je tip djeteta čiji se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju. Ovakva djeca najbolje rezultate ostvaruju u kiparskim materijalima. Analitički tip je dijete čiji se izraz temelji na zapažanju detalja. U svom likovnom radu polazi od detalja od kojeg gradi cjelinu. Takvi radovi djeluju usitnjeno, a cjelina se iščitava povezivanjem detalja. Sintetički tip je dijete čiji je likovni izraz pojednostavljen i konstruktivan. Likovni izraz se temelji na cjelini oblika i cjelini izraza, pojednostavljuje objekt s jasnim odnosima. [3]

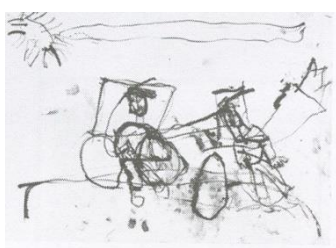
Slika 16: Vizualni tip

Slika 17: Imaginarni tip

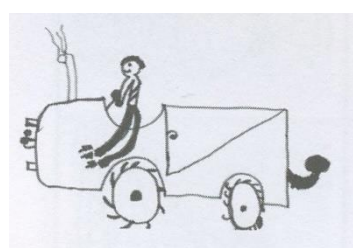
Slika 18: Intelektualni tip

Slika 19: Ekspresivni tip

Slika 20: Senzitivni tip

Slika 21: Tip vizualnog pamćenja

Slika 22: Analitički tip

Slika 23: Sintetički tip [3]

3.4. Različiti likovni tipovi djece uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava

Koloristički tip je tip djeteta čiji se likovni izraz temelji na boji koja je intenzivna. Boje su sugestivne, a rad se sastoji od dobro odabranih ploha. Grafički tip je tip djeteta čiji se likovni uradak temelji na crti. Boja, ako se koristi, služi kao pomoćno sredstvo, a dijete se najbolje izražava linearno. Konstruktivni tip je tip djeteta kod kojega je izražen čvrst raspored crta i ploha. Likovni izraz je jasan i geometrijski. Radovi djeluju kao funkcionalna arhitektura jer dijete gradi

kompoziciju od skladnih dijelova i njihovog suodnosa. Impulzivni tip su djeca čiji se izraz temelji na trenutnoj intervenciji i spontanosti. Dijete je usmjereno na svoju reakciju i brzinu izražavanja, a manje se obazire na cjelinu i međusobnu vezu likovnih elemenata. Likovni izraz djeluje labilno. Prostorni tip je dijete koje je usmjereno na prostor i pokušava prikazati prvo prostor, a kasnije i perspektive. Dekorativni tip je dijete koje je fokusirano na plohe i plošno-ritmički raspored likovnih elemenata. Takvi radovi djeluju dekorativno. [3]

Slika 24: Koloristički tip

Slika 25: Grafički tip

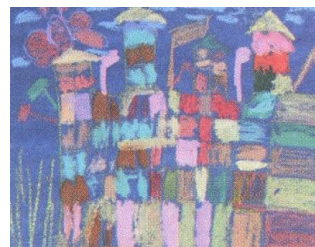
Slika 26: Konstruktivni tip

Slika 27: Impulzivni tip

Slika 28: Prostorni tip

Slika 29: Dekorativni tip [3]

4. Zaključak

U članku je obrađena tema razvoja djece predškolskog i ranog školskog razdoblja kroz likovno izražavanje. Naglasila se važnost igre kao samostalne aktivnosti i igre kao likovne aktivnosti u razvoju djeteta, gdje igra razvija kreativnost, sposobnost komunikacije, imaginacije, aktivnog sudjelovanja

djeteta i razvijanja dijaloga s drugom djecom te slobode u izražavanju, zamjeni uloga i mnogo toga drugoga. Igra kao takva primjenjiva je u likovnoj kulturi jer omogućava slobodu u izražavanju i kreiranju preko različite tematike, tehnike ili oblikovnih materijala. Naglasila se važnost likovnog razvoja djeteta zbog toga što djeca osim kreativnih i estetskih vrijednosti razvijaju mnoge druge vrijednosti i sposobnosti. Istaknuto je kako djeca u svom razvoju imaju različite faze likovnog razvoja koje možemo pratiti kroz njihov uzrast preko različitih tehnika. Likovnim razvojem djeca razvijaju različite osobine. Naglašeni su i tipovi djece koji su određeni likovnim sposobnostima i uporabom likovnih sredstava. U budućim istraživanjima pažnja bi se usmjerila na likovni razvoj djece kroz određenu tematiku koja bi se provukla kroz predškolski i rani školski uzrast i gdje bi se mogla uočiti raznolikost u prikazu zadane teme. Zadanu temu bi svako dijete doživjelo i prikazalo na sebi jedinstven i originalan način koji je plod njihove mašte, utjecaja okoline, percepcije zadane teme i mnogih drugih čimbenika.

Literatura

- [1] Carlgren, F., Odgoj ka slobodi, Pedagogija Rudolfa Steinera, Društvo za waldorfsku pedagogiju, Zagreb, 1990.
- [2] Grgurić, N., Jakubin, M., Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje, Educa, Zagreb, 1996.
- [3] Herceg, Rončević, Karlavaris, Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi, Alfa d.d., Zagreb, 2010.
- [4] Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R., Dijete i kreativnost, Globus, Zagreb, 1987.
- [5] I44 file:///C:/Users/WIN10/Desktop/Dijete%20i%20igra.pdf
- [6] <https://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/sve-moje-lektire/23521>
- [7] <https://www.novizivot.net/citati-o-djeci/>